

Om å forsvare sine helter.

av

Olav Arnfinn Laudal

om

Eivind Røssaak: Det postmoderne og de intellektuelle. Spartakus forlag, 1998.

Jeg fant denne teksten på billigsalg hos min lokale bokhandler. Det dreier seg om en samling essays og samtaler, om "de intellektuelle strategier og tenkemåter som kalles "postmoderne"¹".

Jeg går ut fra at det intellektuelle Norge, som i denne sammenhengen neppe kan ha inkludert matematikere eller naturvitere, for lengst har anmeldt og debattert boken. Jeg innser altså at jeg er litt sent ute. Likevel, som matematiker (med et visst forhold til filosofi), med litt innsikt i og med stor ydmyket overfor naturvitenskap, fysikk og spesielt de store "fortellingene", relativitetsteorien og kvantemekanikken, lar jeg meg provosere til "å forsvare fornuften".

Hvordan et slikt prosjektet bør oppfattes innenfor en sosialvitenskapelig virkelighetsoppfattning må jeg ta litt lett på. Jeg er slettes ikke kompetent til å føre en debatt om slike dyspsindigheter på en postmodernistiske arena. Og det er heller ikke det jeg har på hjertet.

Det jeg reagerer på er følgende. Røssaak presenterer Bruno Latour som en av de mest spennende forskere innen *nyere vitenskapsteori*, og hevder at:

"Kritikken av vitenskapenes syn på objektivitet, sikkerhet og lovmessighet har *alltid* vært et viktig diskusjonstema i postmoderne teori. Enkelte journalister og forskere, som naturvitenskapsmannen Alan Sokal, *tror derfor at postmoderne teorier egentlig ønsker å avskaffe virkeligheten og alt som er sant*. Latour har et helt annet syn på saken."²(Min kursivering).

Jeg kan ikke forestille meg at Alan Sokal skulle kunne tro, langt mindre hevde, noe så sært. Jeg tror ikke engang han ville være interessert i å kaste bort tiden sin på å imøtegå *teorier som ønsker noe*. Det er slettes ikke det han og Bricmont vil med sin bok, *Impostures Intellectuelles*³ De og mange av oss andre innenfor matematikk og naturvitenskap er først og fremst ute etter å gi den offentlige debatt om vitenskapens plass i vårt samfunn et rimelig fundament. Det er viktig, fordi vårt samfunn ikke bare

---

¹ Side 8.

² Side 11.

³ Alan Sokal et Jean Bricmont: *Impostures Intellectuelles*, Editions Odile Jacob, Paris, 1997.

er totalt avhengig av naturvitenskap og matematikk som drivkrefter for den økonomiske utvikling, men også som erkjennelsesgrunnlag. Vår selvforståelse er basert på den modell som naturvitenskapen til enhver tid bygger på.

For å kvalifisere for stillingen "som en av de mest spennende forskere innen *nyere vitenskapsteori*," burde f.eks. Latour være i stand til å gjengi det vitenskapelige syn han vil diskutere på en korrekt måte. Det gjør han ikke. Det er beviselig, og ingen naturviter eller matematiker vil være uenige i det. I Sokal og Bricmonts bok, kap 5 på sidene 115-121 blir Latours forhold til relativitetsteorien og Einsteins lagt åpent for alle å se. Og det er pinlig dårlig forstått det Latour skriver om disse forhold i sitt hovedverk (?) "*La Science en action*"⁴. Han har faktisk ikke forstått et av de viktigste trekk ved fysikken siden Galilei, nemlig at den fysiske lovmessighet antas å være uavhengig av det koordinatsystem vi velger å benytte, innenfor den klassen av koordinatsystemer vi kaller inertielle. Det gjelder for Einstein som for Galilei.

Jeg må imidlertid innrømme at det som gjør meg mest skeptisk ovenfor "vitenskapsteoretikeren" Latour er det han skriver om sitt forhold til nettopp denne, vitenskapen, og de som dyrker den.

"Pour commencer, les opinions des scientifiques sur les *science studies* n'ont pas beaucoup d'importance. Les scientifiques sont les informateurs dans nos investigations sur la science, et *pas nos juges*. La vision que nous développons de la science *ne doit pas ressembler* à ce que les scientifiques pensent de la science"⁵

Det er faktisk pinlig at en presumptivt oppegående intellektuell velger, på forhånd så å si, å se bort fra holdningene og meningene til dem som utvilsomt behersker den materie han er i ferd med å diskutere. Hva er da igjen, annet enn tomt prat og narraktighet? Han kommer svært nær det siste i konklusjonen av hans analyse av Einsteins relativitetsteori. Der heter det,

"Avons nous appris quelque chose à Einstein? Ma thèse serait que, sans la position de *l'énonciateur* (cachée dans l'exposé d'Einstein), et sans la notion de *centres de calcul*, l'argument techniques d'Einstein lui-même est incompréhensible."

For en neophyte innenfor fysikken, med klare vanskeligheter for nøyaktig avskrift, dokumentert av Sokal, er det ganske fenomenalt av Latour å våge å hevde den slags tøv.

At Røssaak velger å stå last og brast med Latour, etter en av de mest overflatiske samtaler som tenkes kan, om de forhold jeg her har pekt på, er meg ubegripelig. Dette 7. Kapittel i boken, "Etter en "sokalt" debatt- samtale med Bruno Latour", er et intellektuelt nederlag, ikke bare for forfatteren Røssaak, men også for forlaget.

---

⁴ Engelsk versjon, *Science in Action: How to follow scientists and engineers through society*. Harvard-University-Press, Cambridge, 1987.

⁵ Sokal and Bricmont, p.121.

"La de døde begrave de døde" siterer Røssaak Latour`s sitat. "Sokal tilhører en liten gruppe bakstreverske vitenskapsmenn, som *ikke engang* er representative for sin egen stand." Slik mæler den overlegne *vitenskapsfilosofen*. Legg merke til "ikke engang er representative for sin egen stand". Sammenholdt med det han skriver om sitt forhold til "yrkesutøvere" innenfor denne stand, når det gjelder hvem han vil ta hensyn til i sin opphøyede vitenskapelige filosofering, så sier det noe om hans egen vitenskapelighet.

Det blir verre, når filosofen Røssaak i sitt forsvar for Latour, skriver "Nå rykker anerkjente fysikere ut i fagblad og sier at i denne saken har Latour forstått og Sokal misforstått." Referansen viser til en enslig svale, N.David Mermin, i *Physics Today*, oktober 1997.

Han kunne ha tatt med seg en hel bok som ble gitt ut fra et symposium i Frankrike til forsvar for de angrepne i boken til Sokal og Bricmont. Den er signert Baudouin Jurdant, og heter "*Impostures Scientifiques, les malentendus de l'affaire Sokal.*" *La Découverte/Alliage*, 1998. Og artikkelen til Mermin er trykket opp som kapittel 10 i denne boken. Den har tittelen "*Phycisien, encore un effort!*".

Disse motangrepene er, imidlertid, omtrent like tøvette som de tekster Sokal og Bricmont hang ut i sin bok. Hvordan tør jeg si det? Fordi innen matematikk og den "harde" delen av naturvitenskapen går det an å være sikker på visse ting. Det betyr selvsagt ikke at en matematiker med sikkerhet kan/bør påstå å ha forstått og endelig falsifisert et filosofisk resonnement. Og det betyr helt sikkert ikke at en fysisk teori bør forsvares i alle sine detaljer, med nebb og klør, sjøl om den gjennom årene har produsert nøyaktige etterprøvde resultater med 11 desimalers nøyaktighet.

Men en filosof som påstår noe *innenfor* matematikk, *risikerer* å bli møtt med en bastant avvisning, som ikke har noe med "forskjellige meninger" å gjøre. Matematikk har en 2500 års tradisjon å bygge på. Euklids beviser er i dag, med små endringer, like gyldige som de var 300 år før vår tidsregnings start.

Dette faktum virker ikke å være særlig påaktet innen visse "vitenskapsteoretiske" kretser. Og det er muligens derfor folk som Latour går i baret.

Så vidt jeg kan se er Mermin Røssaaks og Latours eneste vitenskapelige alibi.⁶ La oss derfor se litt på Mermins forsvar for Latour.

Sokal og Bricmonts kritikk dreier seg om Latours analyse av Einsteins populærbok "Relativitet", skrevet i 1920, men i engelsk utgave fra 1960.

Latour spør retorisk i sitatet ovenfor om vi har lært noe av Einstein? Og han svarer, "Min tese er at uten *posisjonen til utroperen* (*L'énonciateur*) (som er skjult i Einsteins

---

⁶ Faktisk finns det et par andre, Professor ved Ecole des Mines i Paris, Daniel Fixari, har i samme bok en artikkel: Sokal lisant Latour lisant Einstein: rire sans lire ou lire sans rire? Den er imidlertid stort sett bygd på Mermin`s artikkel.

bok), og uten begrepet *regnesenter* (centres de calcul), er Einsteins tekniske argument uforståelig." (Min oversettelse, og kursivering.)

Sokal og Bricmont viser at når Latour diskuterer Einsteins bruk av referansesystemer, så har han verken forstått begrepet, eller hvorfor det er nødvendig. Det går klart fram av teksten til Latour at han tror at begrepet relativitet innenfor relativitetsteorien har noe å gjøre med forskjellig *posisjon* av referansesystemene, og ikke slik det virkelig forholder seg, at det er den relative, og antatt konstante, hastigheten til referansesystemene som teller. I tillegg tror han at Einstein må, for å sammenlikne to (inertielle) referansesystemer, innføre "et tredje, forfatteren eller en av hans representanter" (Min oversettelse) Det er dette nye (og i Einsteins bok, skjulte) begrep "forfatteren eller en av hans representanter", Latour synes å sikte til når han skriver "utroperen (L'énonciateur)" i sitatet ovenfor. Sokal og Bricmont konstaterer at dette begrepet ikke finnes i Einsteins bok, og at det heller ikke har noe å gjøre der.

Som sagt, ingen med rudimentær kunnskap til relativitetsteorien kan være uenige med Sokal og Bricmont i denne kritikken, og det er da heller ikke Mermin. Han lager et forsvarsskrift, ikke for det Sokal og Bricmont kritiserer hos Latour, men for Latours rett til å more seg. Sjølv ville han ikke ha kalt Latours artikkel for "A Relativistic Account of Einstein's Relativity", slik den heter, men "Que pouvons-nous apprendre sur l'étude de la société à partir d'un text populaire écrit par Einstein". Han antar at Latour ikke ville ha gått med på denne endringen, og han medgir at Latours tittel er "en effet beaucoup plus amusant". Og Mermin kritiserer Sokal og Bricmont for ikke å forstå morsomhetene, og via en underlig *innskutt bisetning*, "Le point de vue de Liz", tilskrevet hans datter som studerer antropologi, konkluderer han med at han går ut fra at Latours tekst er tiltenkt sosiologer, og "non pas comme une tentative d'expliquer la relativité a quiconque, mais comme une tentative de tirer quelques idées utiles de l'explication de la relativité telle qu'elle nous est offerte par Einstein dans son essai."

Mermin fremholder så at et avsnitt hos Latour, to setninger, som Sokal og Bricmont ikke har noen kommentarer til, "constituent un résumé exemplaire du noyau essentiel de la relativité." Jeg kan ikke se noen grunn til å kalle disse relativt trivielle betraktninger om forholdet mellom rom og geometri, eksemplariske. Den essensielle kjerne i relativitetsteorien dreier seg om helt andre forhold. En liten visitt til det som kalles Einsteins Autobiographical Notes⁷, vil vise hva jeg mener.

Under alle omstendigheter, Mermin's eneste konkrete kommentar til Sokal og Bricmonts kritikk av Latour er en triviell påstand om hvordan gruppestrukturen til Lorentz-gruppen, for sin definisjon, nødvendiggjør at man nevner tre referansesystemer. Dette er, i matematisk forstand bare tøv, og i den fysiske kontekst som Latour tydeligvis bruker det, uten mening. At det er slik, er Mermin inne på, når

---

⁷ Paul Arthur Scilpp: Albert Einstein: Philosopher-Scientist. The Library of Living Philosophers, La Salle, Ill. Open Court Publishing Co. (1970)

han tillegger, "Sur ce point, Latour a évidemment quelque chose de très différent à l'esprit- deux cultures et un anthropologue-".

Resten av hans artikkel er en moralpreken om de negative effekter av holdningene til Sokal og Bricmont, koplet til en morsom historie med moral om Mark Twain.⁸

Under ingen omstendigheter har Røssaak noen grunn til å uttale: "Nå rykker anerkjente fysikere ut i fagblad og sier at i denne saken har Latour forstått (Einsteins relativitetsteori, min anm.) og Sokal misforstått." Faktisk kan det virke som om Røssaak ikke har lest Mermin, men bare stolt på rykter, kanskje lansert av Latour? I forbindelse med Terry Eageltons "The Illusions of Postmodernism" har Røssaak, likevel en drepende kritikk av dem som "baserer seg på rykter" og "ikke lesning av ismens filosofer". "Det er dessverre vanlig blant mange både forskere og journalister", skriver han, og det kan han nok ha rett i.

Dette forhold er dessuten fortreffelig illustrert i Røssaaks samtale med Mark Poster, side 88-105. Der finnes denne ordvekslingen:

(Røssaak): I dine arbeider utvikler og utnytter du mye nyere fransk teori. Du var blant dem som tidlig skrev om Michel Foucaults betydning for historieforskningen, og du har redigert og utgitt den store engelskspråklige Jean Baudrillard-antologien, men i dag ser vi igjen at disse såkalte postmoderne teoriene fører til opphisselse og kraftige angrep, sist fra den amerikanske fysikeren Alan Sokal. Han mener at Foucault, Baudrillard og en rekke andre franske filosofer og deres formidlere i USA bevisst fordreier sine argumenter og skaper en obskuritetstrend, mørklegger klarhetsidealer og ruinerer validitets- og falsifiserings-muligheter. Hva er din kommentar?

(Poster): Vel, selvfølgelig, Sokal er naturvitenskapsmann og marxist av en eller annen art, såvidt jeg forstår. *Jeg tror for det første* at han ikke tar hensyn til disse teorienes bruk blant feminister, i postkoloniale teorier, i kulturstudier og blant engelske marxister. Han *konstruerer en forsimplet versjon av noen sentrale franske tenkere* og setter dem opp mot sitt eget bilde av naturvitenskapen. Jeg aksepterer ikke hans konfigurasjoner.

(Røssaak): Debatten er på en måte en gjentakelse av linjene i C.P.Snows pamflett om striden mellom dem han kalte litterater og naturvitenskapsmenn.

(Poster): Jaja, og *jeg tror for det andre* at Sokal ikke tar hensyn til *den nye forståelsen av naturvitenskapen* som nå trer frem i flere miljøer i f.eks *nyere vitenskapsteori* og vitenskapssosiologi. *Det er her det skjer virkelig interessante ting.*

---

⁸ Side 201. "Certaines des attaques dirigées contre des critiques de science font penser à ce philologue allemand en train d'examiner à la loupe l'essai hilarant de Mark Twain intitulé "L'horrible langue allemand"(The Awful German Language) où apparaissent les mot immortels: "Il préférerais décliner deux verres plutôt qu'un adjectif allemand." "Ah!" dit le savant philologue, "ici, Mark Twain, à travers l'erreur ridicule qui consiste à utiliser "décliner" dans son sens commun de "refuser", révèle son ignorance abyssale de la théorie grammaticale élémentaire."

De ser på vitenskapene som en form for praksis. Folk som Bruno Latour, Evelyn Fox Keller, Donna Haraway og mange, mange andre gjør spennende ting på dette feltet.

(Røssaak): Ja, nettopp, jeg snakket med Latour om dette. *Det er som du sier.*"(Min kursivering).

Sokal og Bricmont "konstruerer" ingen ting. De siterer de kritisertes egne avhandlinger, i kontekst, og forholder seg til teksten. De har nemlig lest den! Det dreier seg slettes ikke om noen "*forsimplert versjon av noen sentrale franske tenkere*".

Men selvsagt setter Sokal og Bricmont det de leser "opp mot sitt eget bilde av naturvitenskapen". Det er det det dreier seg om. Latour, Lacan, Kristeva, Irigaray, Beaudrillard og flere andre misbruker vitenskapens språk og bilder, og fordreier de matematiske modeller de ser ut til å ville vise at de behersker. De forstår ikke det de snakker om, og Poster ser ut til ikke å forstå at det er noe å forstå. Det er problemet. De bløffer! "Jeg aksepterer ikke hans konfigurasjoner", sier Poster om Sokal, men hvilke *konfigurasjoner* det dreier seg om får vi ikke rede på.

Skomaker bli ved din lest, høres overlegent ut i denne situasjonen. Men jeg våger den likevel. Før man blander seg bort i høyt avansert vitenskapelig tankegods bør man ta seg tid, f.eks. en fem-seks-år, til å studere feltet. Ellers går man i grøften som Latour, og nå også Røssaak.

Hva er årsaken til at så mange, presumptivt fornuftige sosialvitere, tilsynelatende på trass, plasker ned i diket? I P.G. Snows bøker om de to kulturer finner man forestillingen om at samfunns- og sosialvitenskap kunne bli utgangspunktet for en tredje kultur, den som Snow trodde skulle bli limet i vår felleskultur.

Det ser ut som om Snow tok feil. Ved begynnelsen av det nye millenium dokumenterer sosialingeniørene ingen kompetanse som brobyggere, og noen av de mest ambisiøse føler seg kanskje satt utenfor? De herjer i våre media og i de politiske korridorer, de spår og utreder og forsker i vilden sky, men må altså, fra tid til annen, ty til den store bløffen for å forsvare sitt revir.

Latour er bare ett eksempel, og slettes ikke det verste. Faktisk finnes det flere formildende omstendigheter ved Bruno Latours forhold til naturvitenskapen.

Han har nemlig, blant mange andre skrifter, skrevet en bok om noe han opplagt behersker, filosofihistorie. I essayet *Vi har aldri vært moderne*, i norsk utgave på Spartakus Forlag 1996⁹ har han et glit¹⁰rende kapittel 2. som mange naturvitere ville ha glede av å lese. Der gir han et fint bilde av hvordan det moderne vitenskapssyn

---

⁹ Nous n'avons jamais été modernes. Essai d'anthropologie symétrique. Éditions La Découverte, Paris, 1991.

ble til, eksemplifisert med forholdet mellom Hobbes og Boyle i begynnelsen av det 17. århundre. Dette kapittelet¹¹, *Forfatningen*, er utgangspunktet for hans "nye symmetri-teori", formulert som en hypotese i slutten av kapittel 1. Påstanden er "at ordet *moderne* betegner to sett av totalt forskjellige praksiser; praksiser som for å være virkningsfulle må forbli atskilte, men som ganske nylig har opphørt å være det."

Det dreier seg om forholdet mellom (den menneskeskapte) natur og det (naturgitte) menneskelige. Ifølge Latour er den dikotomi som ble innført mellom disse domene, *nettverkenes* og *kritikkens*, på Hobbes og Boyles tid, med det gudommelige internert i en egen bås, ikke lenger, og har (derfor?) aldri vært, gyldig. Han introduserer en fantastisk (super) symmetri mellom nettverkenes "oversettelsesarbeide" og kritikkens "renselsesarbeide". Det er ikke så lett å følge Latours argumentasjon, som tenderer sterkt i retning av en intenst engasjert evangelisering. Men postmodernist er han ikke.

Hvorfor Røssaak velger ham som objekt i sitt skrift er derfor nokså uforståelig. Han passer ikke inn, hverken som postmodernist eller som en fornuftig intellektuell. Forfatter er han imidlertid, om enn noe forvirret i forhold til viktige deler av sitt sujet, matematikk og naturvitenskap.

I Røssaaks bok blir han hensiktsløst utlevert, sammen med forfatteren sjøl, til oss, ulvene i vår matematisk-naturvitenskapelig ham.

---

¹¹ Argumentasjonen er her hentet fra Steven Shapin og Simon Schaffer: *Leviathan and the Air-Pump: Hobbes, Boyle and the experimental life*, Princeton University Press, 1985.